

Tasnif Edilmiş Kütüphanelerde Yer Numarası Meselesi

Necmeddin Sefercioğlu

Kitaplarını kütüphane raflarına şimdiye kadar alışıla geldiği gibi «aksesyon,» yâni kütüphaneye giriş sırasına göre değil de tasnif edilmiş olarak, konuları yönünden birbirleri ile olan ilişkilerini dikkate alarak yerleştiren kütüphaneler için çözümlenmesi gerekli bir mesele ortaya çıkmaktadır : Yer numarası !

«Aksesyon numarası»na dayanılarak yapılan sıralamada, bu numara aynı zamanda kitabın kütüphanede işgal ettiği yeri gösterir. Eğer kütüphané gelen kitapları bir de boy ayırımına tabi tutuyorsa, kitabın boyunu gösteren rumuz ile «aksesyon numarası» o kitabın yer numarasını meydana getirir.

Konulara göre veya sistematik yerleştirmede ise, kitabın yer numarasını oluşturan iki unsur vardır :

Bunlardan biri, kitabın, kapsadığı konu sebebiyle aldığı tasnif numarasıdır. Kütüphanenin tasnifi için hangi sınıflama sistemi kullanılıyorsa, o sisteme ait sembol «yer numarası»nın ilk unsurunu teşkil edecektir. Tasnif numarası değişik konulu eserlerin birbirinden ayrılmasına yardım ederse de, kütüphanede aynı konuyu ele alan birden çok kitabın bulunması halinde aynı tasnif numaralarını alacakları için, bunların birbirinden ayırt edilmelerinde ve kütüphane raflarındaki yerlerinin tayininde yetersiz kalır. Bu bakımdan başka bir çözüm yoluna ihtiyaç duyulur. Bu konuda akla gelebilecek çözüm yollarının en iyisi, aynı tasnif numarasını almış olan bu eserlerin, kendi aralarında yazarlarının soyadına göre sıralanmaları olabilir.

Böylece, yer numarasının ikinci unsuru olarak, kitabın yazarına ait bir sembolden ibaret olan «kitap numarası» ortaya çıkmaktadır. «Kitap numarası» ile ilgili uygulamalar çeşitlidir.

Küçük kütüphaneler yazar soyadının ya ilk, ya da ilk üç harfini tasnif numarasının altına eklemek suretiyle «yer numarası» meydana getirmektedirler. Yurdumuzdaki uygulama da, genellikle, bu yolda gelişmiştir. Kitaplarını kütüphane raflarına tasnif ederek yerleştiren,

halk, okul, çocuk ve diğer kütüphanelerimizin hemen hepsi, «yer numarası»nın ikinci unsuru olarak yazar soyadının, eserin yazarı belirsizse, kitap adının ilk üç harfini kullanmaktadır.

Cutter — Sanborn Tablosu

Batı kütüphanelerinde ise, yer numarasının ikinci unsuru için özel semboller geliştirilmiştir. Bunların en dikkate değer olanı Dünya kütüphaneciliğinin öncülerinden biri olan Charles A. Cutter tarafından meydana getirilmiş ve Kate E. Sanborn tarafından son biçimi verilmiş olan Cutter — Sanborn Yazar Adları Tablosu'dur¹. Bu tabloda yazar soyadları ilk bir kaç harflerine göre alfabetik sıraya konmuş ve bu harf gruplarının her birine, 111'den 999'a kadar numaralar verilmiştir. Tablonun düzeni şöyledir :

Ba	111	Bac	116
Bab	112	Bacci	117
Babe	113	Bach	118
Babi	114	Bache	119
Babr	115		

Söz konusu tablonun ilk sayfasından alınan bu örneğin incelenmesinden de anlaşılıyor ki, burada verilen harf grupları çoğu zaman bir soyadının tamamı değildir ; soyadlarının ilk harflerinden ibarettir. Fakat üç veya dört harften vücut bulan soyadları ile soyadı olarak çok kullanılan kelimeler bir bütün olarak alınmıştır. Çok kullanılan soyadları, bazı durumlarda, yalnızca bütün olarak alınmakla kalmamış, küçük adlar için verilen ilk harfler de alfabetik sıralamada rol almıştır :

Kennedy, B.	373
Kennedy, K.	374
Kennedy, R.	375

Hangi soyadlarının bir bütün olarak alınacağı, hangilerinin küçük adlara ait ilk harfleri de ihtiva edeceği ve hangilerinin ilk bir kaç harfinin kullanılacağı, kütüphane kataloglarında ve diğer ad listelerinde yapılan titiz bir araştırmanın sonucunda elde edilen oranlara göre kararlaştırılmıştır. Küçük adlara ait ilk harflerle veya birlikte yahut veya bir bütün olarak verilen soyadları incelenen liste ve kataloglarda çok rastlanan, yani çok kimse tarafından kullanılan soyadlarıdır.

1 Charles Ammi Cutter. **Cutter - Sanborn Three - Figure Author Table**, altered and fitted with three figures by Kate E. Sanborn (Springfield, Mass., H. R. Hunting Co.) 18 s.

Bu yolda listelenmiş ve numaralanmış bulunan Cutter - Sanborn tablosunun kullanılışı çok kolaydır : Yazar soyadının ilk harfi yazılacak, bunun önüne soyadının ilk harflerinin karşısında bulunan rakam konulacaktır. Söz gelişi Baban soyadlı bir yazar, yukarıdaki örneğe göre, B112, Babinger soyadlı yazar B114 numarası ile belirtilecek; Baasch soyadlı bir yazar için B111 sembolü kullanılacaktır.

Böylece, Cutter - Sanborn tablosu, soyadlarının biribirinden sonra gelen harfleri arasında mevcut alfabetik düzenin daha kolaylıkla izlenmesini sağlamış olmaktadır. Çünkü, rakamları izleyerek hangisinin önce, hangisinin sonra geleceğini kestirmek bir göz atışta çözümlenebilecek bir meseledir. Bir kaç harften müteşekkil harf gruplarının alfabetik sırasını tesbit etmek ise, oldukça zor ve alışkanlık isteyen bir iştir. Bu itibarla, alfabetik düzenin rakamlarla belirtilmesi kütüphanecilere olduğu kadar, kütüphanelerde kitaplara doğrudan doğruya ulaşmak imkânına sahip okuyuculara da kolaylık sağlayacaktır.

Bize göre «kitap numarası» sistemlerinin en geliştirilmiş ve mükemmeli olan Cutter - Sanborn tablosunun yurdumuz kütüphanelerinde kullanılabilme şansı, üzülererek söyleyelim ki, çok azdır. Çünkü tablo, özellikle Amerikan, dolayısıyla da Batı dillerini konuşan ülkelerdeki kütüphanelerin ihtiyacı göz önüne alınarak hazırlanmıştır. Bu yüzden de, tabloda yer alan soyadları veya bunların kısaltılmışları bizim ihtiyaçlarımıza karşılık verebilecek nitelikte değildir.

Bizim yönümüzden üzerinde durulması gereken diğer bir sakınca da, söz konusu tablonun hazırlandığı dil olan İngiliz dilinin alfabesi ile Türk alfabesi arasında mevcut farklılıkta kendisini gösteriyor : İngiliz alfabesinde bizim alfabemizde bulunan ç, ğ, ı, ö, ş ve ü harfleri bulunmamakta, bu harflerle başlayan veya bu harfleri içine alan soyadlarını Cutter - Sanborn tablosu aracılığı ile numaralamak güç olmaktadır. Bizim alfabemizde bulunmadığı halde İngiliz ve diğer Batı dilleri alfabelerinde mevcut olan q, w ve x harfleri, kütüphanelerimize yabancı eserlerin girmesi de tabii olduğu için, bizim yönümüzden sakıncalı değildir. Fakat yukarıda belirtilen sakıncalar çok önemlidir ve bu mükemmel eseri kütüphanelerimizde kullanmamızı engellemektedir².

2 DTCF Kütüphanecilik Bölümü öğrencilerinden Halit Bozkurt, Cutter - Sanborn tablosunun Türk Kütüphanelerinin ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesini amaç edinen bir mezuniyet çalışması yapmış ve güzel bir Yazar soyadları tablosu vücuda getirmiştir. Bu tablo yayınlanırsa kütüphanelerimiz yeni bir imkânna daha kavuşmuş olacaktır.

Kongre Kütüphanesi Kitap Numarası Sistemi :

Alfabetik sıralamayı rakamlara dayandırma yolu Amerikanın Millî kütüphanesi olarak tanınan Library of Congress tarafından da denenmiştir. Bu sistemin, daha önce izah ettiğimiz Cutter - Sanborn numaralama sisteminden farkı, Cutter - Sanborn'da soyadlarının alfabetik bir listesi yapıldıktan sonra bunların numaralanmış olmasına karşılık, Library of Congress'inde bu işin, yani soyadına numara verme işinin bir anahtardan yararlanarak bizzat katalogcular tarafından yürütülmesinde kendisini gösteriyor.

İlk olarak Library of Congress'in Processing Department'ı tarafından çıkarılmakta olan **Cataloging Service** adlı süreli yayınının Ocak 1948'de çıkan sayısında açıklanan bu sisteme göre, bir sessiz harfle başlayan adlar için numara, esas itibariyle ikinci harften alınır :

İkinci harf :	a	e	i	o	r	u
Numara :	3	4	5	6	7	8

Böylece ikinci harflere göre bir alfabetik sıralama elde edilir. Önce soyadının sessiz harfle başlayan ilk harfi yazılır, buna ikinci harf için anahtar tabloda verilen rakam eklenir. Söz gelişi Cox soyadı için verilecek LC Kitap numarası C6 olacaktır. Brown içinse B7.

Bir sessiz harfle başlayan soyadları için de şöyle bir anahtar table verilmiştir :

İkinci harf :	b	d	l	m,n	p	r	s,t
Numara :	2	3	4	5	6	7	8

Burada da aynı yol izlenir. Söz gelişi Aldrich soyadı A4 numarasını, Asheim ise A8 numarasını alacaktır.

İkinci harfler aynı konudaki eserlerin kitap numaraları aracılığı ile birbirinden ayırt edilmesine yetmezse, aynı tablolardan yararlanarak, numara ondalık bir düzende genişletilebilir : Croft C78, Allen A45, Atwater A87 (Burada, ikinci rakam için adın son harfinin kullanıldığı görülüyor).

Yukarıda verilmiş anahtar tablolarda bir husus dikkati çekmiş olmalıdır : İngiliz alfabesinde bulunan c, f, g, h, j, k, v, w, y ve z harfleri tabloya alınıp numara verilmemiştir. Buna karşılık r harfi her iki anahtar tabloda da vardır. Bir kısım harflerin tabloda gösterilmemiş oluşu numaralama yönünden tereddütlerin doğmasına sebep olmaktadır. Söz gelişi, **Ackerman** soyadına hangi numara verilecektir? **Adams** soyadı hangi numarayı alacaktır? Bunu kestirmek güçtür. Açıklama, Ab ve Ac ile başlayan soyadlarının A2; Ad, Ae, Af, Ag ile başlayanların A3 numarasını alacağını söylemektedir. Buna göre Ah, Aj, Ak ve Al ile

başlayan soyadlarının da A4 numarasını alması gerekir. Fakat her numaraya eşit oranda harf düşmediği görülüyor. Bu da çoğu zaman karışıklar doğmasına sebep olabilir.

Bizim teklifimiz :

Biz, oldukça basit ve pratik bulduğumuz ve kütüphanelerimizde kolaylıkla kullanılabilceği kanısını edindiğimiz bu sistemi biraz daha geliştirmek ve kendi alfabemize adapte etmek istedik. Öyle umuyoruz ki, öne sürdüğümüz bu usulle kitap numarası verme işi çok daha kolaylaşacak, kütüphanelerimiz kitap numarası olarak yazar soyadının ilk üç harfini kullanma yerine, sıralamada kolaylık sağlayan bu usulü kullanacaklardır.

Teklifimize göre, ikinci harfi sesli olan soyadları için şu anahtar tablo kullanılacaktır :

a	e	ı	i	o	ö	u	ü
2	3	4	5	6	7	8	9

Buna göre, Sançar soyadı S2, Sefercioğlu S3, Soysal S6, Bilgiç B5, Büke B9, Yurdadoğ da Y8 numarasını alacaktır.

İkinci harfi sessiz olan soyadları için ise, şu tablo kullanılacaktır :

bcç	df	gğh	jkl	mn	pqr	sst	vwx	yz
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Buna göre de, Atatürk adı A7, Ersoy E6, Ötüken Ö7, Uzluk U9 numaralarını alacaktır.

Soyadlarının ikinci harfleri de benzer olan yazarlar için aynı yol takip edilerek, üçüncü harflerin karşılığı olan rakamlar kullanılabilir. Söz gelişi, Salgır için S24, Sançar için S25, Savaşçı için S28, vb., gibi.

Bileşik soyadları, yani birden çok kelimededen kurulmuş adlar için ise, ikinci rakamı bileşik kelimenin ikinci kısmının ilk harfine göre seçmek yerinde olur : Atabilen A71, Atatürk A77 gibi.

Kitap Numarası İle İlgili Diğer Özel Durumlar :

Kitap numaralarının aynı tasnif numarasını almış eserleri birbirinden ayırmağa yetmediği durumlar da vardır. Bunları da kısaca anlatıp, yapılması gereken işleri belirtmekte, bu işin uygulayıcıları olan ve olacak bulunan kütüphanecilere yardımcı olmak yönünden fayda vardır. Çünkü, yazar adı için kullanılan sembol ister bugün kütüphanelerimizde kullanılageldiği üzere yazar soyadının ilk üç harfinden ibaret bulunsun, ister Cutter - Sanborn tablosundan çıkarılsın, isterse Library of Congress Kitap Numaraları sistemine veya bizim teklifimize dayanılarak elde edilsin, aşağıda belirtilen durumlarla sık sık karşılaş-

lacak ve kitap numarasına bazı ayırıcı unsurların eklenmesi gerekecektir :

1. Soyadı birbirinin aynı olan yazarların aynı tasnif numarasını almış olan eserlerini birbirinden ayırmak için, yazar soyadını belirten sembole kitap adının ilk harfi (küçük harf olarak) eklenmelidir : Söz gelişi, Güneş soyadlı iki yazar aynı konularda iki eser yayınlasalar, bunlardan birinin adı N, ikincisinininki T ile başlasa, bunların kitap numaraları G95n ve G95t olacaktır.

2. Bir yazarın aynı tasnif numarasını almış eserleri birbirinden ayırmak için de aynı yol izlenmelidir.

Osman Ersoy'un XVIII ve XIX. Yüzyıllarda Kâğıt 676.2
adlı eserinin yer numarası E67o

Aynı yazarın Bursa'da Kâğıt Fabrikası Meselesi 676.2
adlı incelemesinin yer numarası E67b

3. Bir eserin kütüphaneye gelen yeni basımları aynı tasnif numarasını alacağından, bu basımları birbirinden ayırmak için yer numarasının altına o basımın yayınlandığı tarihin yazılması gerekecektir. Böylece, aynı eserin çeşitli basımları, yayınlandıkları yıllara göre sıraya konulmuş olacaktır.

4. Çeviri eserler genel olarak asıllarıyla birlikte bulundurulduğu; aynı tasnif numarasını ve yazarının adına göre aynı kitap numarasını aldığı için, çevirileri asıllarından ayırmak için söyle bir yol izlenebilir : Kitap numarasından sonra, eserin çeviri olduğunu belirtmek üzere (büyük) bir Ç harfi, bunu takiben de çeviren soyadının ilk harfi yazılır.

Lionel McColvin'in Dr. Berin U. Yurdadoğ tarafından 020.61
çevrilen Halk Kütphanesi Yayma Faaliyeti kitabının
yer numarası (çeviri için) şöyle olacaktır (Eserin M21pÇy
aslındaki adı Public Library Extention'dır.) :

5. Biyografik eserlerde kitap numarası eserin yazarının adından değil, hakkında kitap yazılan kimsenin adından alınır. Söz gelişi Ruşen Eşref Ünaydın'ın Atatürkle ilgili bir kitabı A77ü kitap numarasını alacaktır. Burada yazarın soyadı, diğer eserlerdeki kitap adının yerini almaktadır.

Yukarıda yazılanlar, tasnif edilmiş kütüphanelerde kitabın kütüphane rafındaki yerini tayin ve tesbit etmede kullanılabilecek başlıca esasları açıklamak amacını gütmektedir. Biz, yalnızca pratik olduğunu sandığımız bazı kuralları açıkladık. Burada yazılanların kütüphanelerini bir tasnif sistemine göre düzenleyen meslektaşlarımızın yer numarası vermede karşılaşacakları müşkülleri çözmede yararlı olacağını ummaktayız.